

НЕКЕ НЕДОВОЉНО КОРИШЋЕНЕ МОГУЋНОСТИ ЗА ПОВЕЋАНО ЗАПОШЉАВАЊЕ И МАЛА ПРИВРЕДА

1. Приступ проблематици

Уз рекордну спољну задуженост и енормно високу инфлацију масовна незапосленост у земљи, претежно младих и школованих кадрова, спада у ред најтежих економско-социјалних, политичких и моралних проблема југословенског друштва. У његовом решавању не мале наде су, између осталог, окренуте ка малој привреди. На самом почетку нужно је подвући, а ради отклањања евентуалних неспоразума, да мала привреда, сама за себе не може решити проблем незапослености ни у садашњости, ни у догледној будућности. Међутим, мала привреда, под одређеним условима може знатно допринети ублажавању проблема незапослености, повећању радом створених добара, а преко тога повећавању општег, породичног и личног стандарда живота. Већ и тако релативизирани користи од оптималног развоја мале привреде вредне су озбиљног и константног напора свих оних институција и појединаца који та очекивања могу претворити у животну реалност.

Дакле, унутар целовитог комплекса: „Улога мале привреде данас” вреди размишљати и о неким недовољно коришћеним могућностима за повећано запошљавање у овој области. Уз остале биће речи и о могућности повећаног запошљавања путем система рада код куће радника. Боље познавање, нешто примереније правно регулисање, шира и стабилнија организација овог система као дела мале привреде могло би знатно допринети повећаном запошљавању, нарочито жена и инвалидних, а за одређене послове способних лица. Али, пре тога у нужној мери се мора указати на обим, узроке, трајање и структуру незапослености у земљи, као и на садржину појма „мала привреда” и савремени значај тог појма код нас и у свету.

2. Незапосленост и мала привреда

Укупни послератни привредни развој Југославије, као што је познато, изразито је био усмерен ка индустријализацији земље, с једне, и деаграризацији, с друге стране. У раздобљу од 1947. па до 1985. запосленост је расла по просечној годишњој стопи од 4,6%, односно од 1,2 милиона запослених у 1947. дошли смо до 6,5 милиона у 1985. години. Од укупног броја запослених 98% ради у друштве-

ном, а само 2% у индивидуалном (приватном) сектору. Посматано по областима рада 83% радника запослено је у привреди, а 17% изван привреде. Учешће жена у укупном броју запослених повећало се од 28% у 1947. на 37% у 1984. години.

Поменути раст запослености, међутим, није нас поштедео великих мука економско-социјалне, политичке и моралне природе због масовне и предуге незапослености која је расла више него двоструко брже од запослености. У раздобљу 1952—1985 незапосленост је расла по просечној годишњој стопи од 10,3% или, у апсолутним цифрама, од 45 хиљада у 1952. број незапослених радника се повећао на 1 милион и 40 хиљада 1985, односно 1 милион и 98 хиљада у првом полутођу 1986. године. Стопе незапослености битно се разликују по републикама и покрајинама и крећу се између енормне незапослености (на Косову 35,1) до пуне запослености (у Словенији 1,8). Између тих крајности у истој 1985. години, идући од слабијег ка бољем имали смо следеће стање: Македонија 21,7; Црна гора 19,8; Босна и Херцеговина 19,6; ужа Србија 14,8; Војводина 13,6 и Хрватска 7,4. Не треба ни истицати да су стопе запослености готово обрнуте и у односу на укупно становништво (да узмемо само те две крајње тачке) крећу се од 42,1 у Словенији до 12,2 на Косову. Наведене разлике су битно условљене, пре свега, неједнаким привредним развојем и енормним наталитетом колико год они које лимитира овај други фактор не желели да га признају. Тако на пример док је просечни годишњи прираштај новорођених на 1000 становника у раздобљу 1948—1981 у Југославији опао са 12,1 на 8,5 на Косову се попео од 20,9 на 24,1, а што значи да свуда и увек наталитет не опада пропорционално сразмерно расту привредног и културног развоја већ је проблем знатно сложенији.

У броју укупно незапослених у земљи, по полу посматрано, осетно предњаче жене (55,6%), по узрасту млади радници испод 30 година (78%), по степену образовања стручни радници (56%), по дужини чекања на запослење лица која чекају преко годину дана (66,3%), а по дужини радног стажа лица која се први пут запошљавају (71,1%). Под појмом „стручни радници” разумеју се квалификовани и високо квалификовани радници, као и лица са завршеном средњом, вишом и високом школом, односно факултетом.

Наведени квантитативни односи у суштини се не доводе у питање ни настојањем да се подвуче разлика између броја лица пријављених за запошљавање (тражилаца посла) на једној, и броја стварно незапослених, на другој страни. Под стварно незапосленим сматрају се лица која, по свом економско-социјалном положају, немају друге могућности осим да своју егзистенцију обезбеде радом из радног односа. Кад се и то узме у обзир од укупног броја лица која траже запослење целих 92% су стварно незапослена лица.¹ Слично стоји и са корекцијом која произилази из разлике у броју оглашених слободних и попуњених радних места. Тако на пример у 1985. години оглашено је 77.618 слободних радних места, а попуњено 54.209.

¹ Види Савезни комитет за рад, здравство и социјалну заштиту: Извештај о запослености и запошљавању у 1985. години и на почетку 1986. године, Београд, август 1986, стр. 12.

Истина, разлика упућује на професионалну и територијалну неусклађеност тражње и понуде, али та разлика у укупној незапослености земље (милион и 40 хиљада лица) учествује са само нешто више од 2,2%.

Додајмо још да је Уставом СФРЈ, под условима одређеним у закону, начелно зајемчено „право на материјално обезбеђење за време привремене незапослености“ (чл. 159, ст. 5). Међутим, онакво како је урађено данас важећом републичком и покрајинском регулативом, то право је од правила претворено у изузетак имали су на уму веома узак круг његових корисника, ниво давања или престација и време коришћења. Ово право се састоји од: а) права на новчану накнаду, б) социјално осигурање, в) дечији додатак, г) накнаду за време породилског одсуства и сл. Новчану накнаду, као најмаркантније право из материјалног обезбеђења незапослених у 1984. години користило је само нешто више од 2,6% незапослених радника. Дакле, озбиљно је доведен у питање и минимум материјалне и социјалне сигурности незапослених. Исто важи и за равноправност међу њима, обзиром на озбиљне разлике које постоје у осам правних система република, односно покрајина.²

Узроци незапослености су бројни и сложени. На првом месту је предуго присутна и неадекватна политика према селу и сељацима. Затим долази, просторно гледано, неадекватна структура инвестирања. Морала би се повећати улагања у радно-интензивне (прерађивачке) капацитете у крајевима земље са обиљем радне снаге, а у капитално интензивне тамо где је оскудица радника. На трећем месту била би демографска експанзија или експлозија наталитета која се, по свему судећи, не признаје као ограничавајући фактор развоја баш тамо где је најизразитија. Четврти узрок, на кога се у новије време и с разлогом указује, налази се у константној и доста интензивној ерозији вредности средстава у друштвеној својини. Та ерозија озбиљно редуцира примарну функцију ових средстава која се састоји у ангажовању живог рада.³ Пети узрок налази се у недовољној професионалној и територијалној усклађености система образовања и друштвених потреба за радном снагом, а шести, мада не и по утицају на обим, структуру и трајање незапослености, у оцени да лични и колективни положај професионалних политичко-управљачких структура недовољно зависи од стања незапослености.

Вишеструко штетне економско-социјалне, политичке и моралне последице незапослености такође су познате и, у основи, признате. Превелики број људи, претежно школованих и младих, остаје изван процеса стварања, па и друштвеног живота уопште. А шта тек рећи о изневереним надама?

„За решавање и ублажавање проблема незапослености нужно је обезбедити искоришћавање свих расположивих техничких капа-

² Квантитативне показатеље запослености и незапослености упоредити са Савезни завод за статистику: Југославија 1945 — 1985, Београд, 1986, стр. 51 — 62, 143 — 145. и 200 — 202, као и Извештајем наведеним у белешци 1.

³ Види изјављивања И. Максимовића и М. Корошића на скупу о противречностима друштвене својине, одржаном у Скопљу 27. и 28. јануара 1985. године.

цитета и материјалних ресурса, ангажовати средства грађана за отварање нових радних места и брже развијати сектор пољопривреде, туризма и мале привреде", каже се у најновијим Тезама за даље промене у привредном систему, усвојеним на седници Савезног извршног већа 15. априла 1978. године. У вези с тим, истиче се у истом документу, потребно је у законима и другим општим актима:

— ублажити услове за запошљавање по основу улагања средстава грађана за проширивање материјалне основе организација удруженог рада и омогућити овим организацијама да на једноставнији начин могу увозити опрему за вредност девизних средстава која улажу грађани;

— пореске обавезе носилаца личног рада средствима у својини грађана учинили стабилнијим и отклонити честе промене пореских стопа које негативно утичу на развој ове делатности и на запошљавање;

— омогућити запошљавање радника код власника пољопривредног земљишта и пољопривредних машина, као и при пружању туристичких услуга у домаћинствима;

— утврдити обавезу планирања кадрова, усклађивање програма образовања са потребама удруженог рада и личног рада средствима у својини грађана, као и обавезу свођења допунског и прековременог рада на стварно неопходну меру;

— у циљу стварања услова за остваривање веће покретљивости радника у запошљавању и бржег запошљавања и остваривања уставног начела о слободном запошљавању на целој територији СФРЈ под једнаким условима који важе у месту запослења, неопходно је у земљи развити систем организованог обавештавања о потребама, односно могућностима запошљавања и у том погледу предвидети одговарајуће обавезе заједнице за запошљавање и привредне коморе. Истовремено је неопходно отклонити у регулативи решења која, на било који начин доводе до територијализације у запошљавању и обезбедити доследно остваривање наведеног уставног начела.⁴

Готово је излишно и подсећати да је привреда она област друштвено корисног рада која апсорбује далеко највећи део радне снаге. У тим оквирима искуства економски најразвијенијих држава нуде маркантне доказе растућег учешћа оног дела привреде који се обележава појмом „мала привреда". Сама дефиниција тога појма јесте ствар друштвене конвенције. Ипак, пада у очи квантитативни критеријум изражен термином „мала", а што, како ће се још видети, често није сразмерно економским и другим ефектима дела привреде подведеног под овај појам. Према ауторима Дугорочног програма економске стабилизације под појмом „мала привреда" треба сматрати:

— основне и радне организације чији је предмет пословања појединачна, односно малосеријска производња робе, или производња у кооперацији, или по поручбини, у свим делатностима укључујући и пољопривреду, и у којима, по правилу, ради мањи број радника;

⁴ Савезно извршно веће: Тезе за даље промене у привредном систему, Београд 15. 04. 1978., стр. 43—44.

— организације удруженог рада које, независно од броја радника, обављају све врсте занатских, угоститељских, туристичких, превозничких и других услуга;

— све занатске и друге делатности које обављају радни људи самосталним личним радом средствима у својини грађана, укључујући и израду предмета домаће радиности, издавање кревета туристима и пружање комплетних пансионских услуга у кућној радиности, као и сви облици удруживања њиховог рада, средстава рада, односно других средстава, међусобно и са радом радника друштвеним средствима, у задруге или друге облике удруживања, или са радом радника и друштвеним средствима у организацијама удруженог рада, у складу са законом;

— земљорадничке задруге и други облици удруживања земљорадника међусобно и са радом радника и друштвеним средствима у организацијама удруженог рада.⁵

Могуће се сложити са ауторима наведене дефиниције утолико да је она знатно шири од оне из Друштвеног договора о основама заједничког деловања у спровођењу политике развоја мале привреде у СФРЈ из 1980. године⁶ те да, као таква, проширује одговарајућу оријентацију у предузимању мера и погодних облика у друштвеној активности за шири и потпунији развој мале привреде. Међутим, и у овој дефиницији остало је подоста непрецизности. Како на пример, у сваком конкретном случају, схватити део изреке садржан у наведеној дефиницији а по којој у малу привреду, између осталог, спадају и све „основне и радне организације... у којима, по правилу, ради мањи број радника”?

Оно што код мале привреде, по правилу, јесте мало, и то само релативно и у поређењу са великом привредом, јесу појединачни инсталисани капацитети, појединачна или малосеријска производња или услуге. Јер велика привреда, и то је њена маркантна карактеристика, на једном простору концентрише огромна средства, велике производне серије и огроман број радника. Међутим сасвим је јасно да мали капацитети, радне серије и тд. у својој укупности не морају резултирати, а све чешће и не резултирају малим укупним ефектима, поготово оним комплементарне природе. Речено, дабоме, важи и за сектор запошљавања. Дакле, по нама, малу привреду не треба ни фетишизирати, али ни занемаривати, а управо између тих крајности неретко се крећу схватања и у нашој теорији. Ако се речено има на уму, а остављајући по страни друге аспекте, онда мора бити јасно да сама мала привреда, изолована од других подручја рада, ни под најоптималнијим условима не може решити проблем незапослености. Али, с друге стране она може знатно допринети у ублажавању тога проблема, а то је већ и само за себе вредно сваког напора и подршке нарочито ако се има на уму њен дисперзивни карактер са свим консекванцама које одатле произилазе.

Обзиром на речено радује сазнање да је у циљу стварања повољнијих услова за развој мале привреде у току поступка за закључи-

⁵ Види Дугорочни програм економске стабилизације, сепарат о малој привреди.

⁶ Сл. лист СФРЈ, бр. 57/1980.

вање Друштвеног договора о јединственом регулисању услова и начина обављања привредне делатности самосталним личним радом средствима у својини грађана, уговорним организацијама и удруживањем у задруге.⁷ Јединствени услови, без сумње, су прва претпоставка равноправности и здраве економске утакмице, па и рационалног запошљавања. Само да то не буде још један друштвени договор више кога нико неће поштовати. Можда би боље ипак било да се иста материја регулише савезним законом, а за то могућности има, ако би било и воље, и у сада важећем Уставу.

Вероватно није потребно ни доказивати да све могућности за повећано запошљавање у малој привреди у нашој земљи ни приближно нису коришћене нити искоришћене. Узроци таквог стања су бројни и сложени. На овом месту, а обзиром на предмет наше теме, указујемо на само два. Први се састоји у још увек широко распрострањеном догматском гледању на сектор личног рада средствима у својини грађана и претераном страху од богаћења или „капиталисања” по основу таквог рада. Као да нам је прихватљивија једнакост у сиромаштву него у богатству па макар да оно произлази из рада. Више смелости и постојаности у отклањању ове препреке сигурно не би променило карактер наших друштвено-економских односа. Вишегодишња пракса у Мађарској, и не само тамо, то најбоље потврђује. У том смеру иду, мада доста скромно, и у Совјетском савезу. Други узрок налази се у недовољном знању, односно још више недовољно раширеном познавању појединих система друштвене организације рада. Еклатантан пример јесте рад код куће радника, а о чему ће ниже бити детаљније говора.

3. Рад код куће радника као сегмент мале привреде и могућност за повећано запошљавање у садашњости и будућности

До појаве радника код куће, само да подсетимо, како каже Маркс, дошло је тако што су их индустрија и крупна пољопривреда учинили „прекобројнима”. Ова тзв. модерна кућна индустрија нема, осим имена, ничег заједничког са старинском, која је имала за предпоставку независан варошки занат, самостално сељачко газдинство, а пре свега кућу радничке породице. Она је сада само једно спољашње одељење фабрике, мануфактуре или велике трговачке радње. У Енглеској сада, писао је даље Маркс, у ствари преовлађује систем да капиталиста концентрише у својим зградама већи број машина, а онда раздељује машински производ на даљу обраду војсци радника код куће.⁸ И не само у Марксово време већ и знатно дуже, како показују нека истраживања, преовлађивао је систем рада код куће радника, као облик децентрализоване организације друштвеног рада. Реч је о периоду од XV-ог па све до краја XVII-ог века, односно

⁷ Види Тезе наведене у белешци 4, стр. 2.

⁸ К. Маркс: Капитал, Први том, књига I, Култура, Београд, 1958, стр. 334—342.

до прве индустријске револуције када је децентрализована друштвена организација рада препустила примат оној агломерираној.⁹

Дакле, појава слободних људи (ослобођених ропства и кметске зависности) које су, уз то, крупна индустрија и пољопривреда „ослободиле” и од власништва над средствима за рад и истиснуле са њива и из фабрика, чине заједно друштвено-економске услове при чијем постојању је могао настати систем рада код куће радника. Али, поставља се питање који су разлози омогућили његов опстанак до данас. И не само то већ и због чега се наговештава светла будућност овог система?

Разлози настанка, опстанка и даљег развоја система рада код куће радника су бројни и деле се на а) оне којима се руководе радници код куће, б) организатори овог система — послодавци и в) оне од ширег друштвеног економско-социјалног значаја.¹⁰

Већ је указано да су радници код куће, по Марксу, они радници које су индустрија и крупна пољопривреда учинили „прекобројнима” те да је за њих рад код куће последње прибежиште. У основи се са изнетим слажу и други истраживачи ове проблематике утврђујући да огромну већину радника код куће, или прецизније преко 80%, чине лица која се морају објективно прихватити таквог рада. Уз то се још помињу традиција рада код куће радника и његова релативна самосталност у погледу ритма радног дана.¹¹

И организатори рада код куће радника, односно послодавци ових радника, у то не треба сумњати, имају ваљане разлоге у мери у којој га практикују у капиталистичким и социјалистичким, развијеним и неразвијеним земљама. У ред таквих, пре свега, долазе проширивање производних и уопште радних капацитета без нових инвестиционих улагања, или пак уз минимална додатна средства и уштеде на режијским трошковима. У земљама где се правни режим установљен за друге раднике не протеже и на раднике код куће, а таквих је на срећу све мање, послодавци радника код куће огромне уштеде остварују на порезима и доприносима по основу радног односа. На раднике код куће, ако раде сопственим средствима рада, пребацује се и ризик моралног рабаћења тих средстава и сл.

И са ширег друштвеног становишта гледано уз помоћ система рада код куће радника може се значајно допринети ублажавању одређених економско-социјалних, а посредно и неких других проблема. Ту је пре свега проблем недовољности инвестиционих средстава за нова радна места, а према неким прорачунима у систему рада код куће радника она су, у просеку, око 15 пута јефтинија него у индустрији. Уз то се штеди и на читавом низу других евентуалних трошкова као што су на пример: превоз на посао и с посла, додатак за одвојен живот од породице, станбени трошкови. Смањују се изостанци с посла нарочито код жена и радника — сељака и сл.

⁹ Др Р. Живковић: Проблем правне природе уговора о раду, Београд, 1940, стр. 84—85.

¹⁰ Детаљније о свему видети др Д. Паравина: Рад код куће радника, Научна књига, Београд, 1969, стр. 1—153.

¹¹ М. Guilbert i V. Isambert — Jamati: Travail féminin a travail à domicile, Paris, 1956, стр. 180—207.

Применом система рада код куће радника може се знатно проширити и повећати асортиман производа и услуга широке потрошње. И најповршнији увид у статистику наше спољне трговине указује како значајна девизна средства се дају за: дугмад, штипаљке, кишобране, сунцобране, лежаљке, рукавице, капе, катанце, ножеве, прибор за лов и риболов, спортске и друге реквизите и ко зна за шта још не. Међутим, са само мало више организованости и пословне умешности многи од наведених артикала могли би се скинути са увозних, па и прећи на извозне листе. Као систем децентрализоване организације рада, рад код куће радника могао би знатно допринети ублажавању наслеђене неравномерности у степену економске развијености појединих крајева земље. Ослобођен огромних радних просторија, гломазних и компликованих машина и уређаја он је примењив и у најзабаченијим планинским крајевима. Дobar пример за то пружа Швајцарска чија се чувена индустрија сатова, у основи, заснива на овом систему.¹² Као такав овај систем омогућује коришћење најразноврснијих локалних сировина и материјала.

Рад код куће радника пружа значајне могућности за повећавање рационалног запошљавања, радом створених добара и стандарда, нарочито незапослених жена, које као што смо видели, чине знатну већину међу незапосленима, затим лица са отежаним кретањем, оних који немају стана у градовима и тд. Помоћу њега смањује се притисак на велике индустријске центре и све последице које одатле произилазе. То су разлози да се овај облик друштвене организације рада и сада доста широко практикује у развијеним и неразвијеним, капиталистичким и социјалистичким земљама. У Италији је на пример 1956. било 400.000 радника код куће;¹³ у Шведској 1949. преко 92.000;¹⁴ Немачкој 1945. око 164.000;¹⁵ у САД 1949. око 1.000.000¹⁶ и тд. У нашој земљи, мада југословенска службена статистика не познаје, па и не прати ову категорију радника, изучавања упућују да се њихов број може проценити на око 150.000.

Осим предности и погодности систем рада код куће радника има и своје недостатке које је, такође, нужно познавати и респектовати. У ред таквих спадају: расутост и недовољна организованост и међусобна повезаност радника код куће, претварање дела куће или стана у радни простор погоршава услове становања и живота ових радника и њихових породица, фактичка могућност посредовања названог знојни систем између радника код куће и послодавца, отежане могућности спречавања дечијег рада и тд. Због ових недостатака одавно се наметнула дилема: забранити или дозволити рад код куће радника? Једни су тврдили да се само његовом забраном могу елиминисати наведени недостаци. Други пак, да би забрана само довела до повлачења рада код куће радника у илегалност и тако оне-

¹² A. Cimmerman: La travail à domicile en Suisse, Revue internationale du Travail, Geneve, br. 3 — 4/1950, str. 264 — 287.

¹³ P. Palumbo: Lavoro a domicilio, Roma, 1956, str. 10.

¹⁴ Др Н. Тинтић: Друштвено-привредна и правна нарав рада који се обавља код куће радника, Зборник Правног фак. у Загребу, бр. 1/58, стр. 34.

¹⁵ Recht der arbeit, br. 8 — 9/1961, str. 341.

¹⁶ BIT: Le Travail industriel à domicile, Revue inter. du travail br. 6/49, str. 802 — 821.

могућила рад на ублажавању слабости овог система и очувању његових погодности. Због тога су присталице овог другог става излаз виде у стриктном правном регулисању и примереној контроли рада код куће радника. Ово друго решење прихваћено је у знатној већини земаља, укључујући и Југославију.¹⁷

А каква је будућност рада код куће радника? Дозволимо да нам на то питање одговоре амерички футуролози. У размишљању о будућности људске личности у технолошкој ери у коју је Америка већ закорачила социолог Алвин Тофлер назива ово доба *трећи талас цивилизације*. Њему су претходили први талас — заснивање пољопривреде пре десет хиљада година и други талас — индустријска револуција, од пре три века. Ово мишљење није утопистичко нити плод пуне маште већ се заснива на заживелим облицима и примерима људског понашања. То су доста чврсте контуре слике новог човека, без митоманије или „супермена”, по неким цртама чак хуманије од генерација које су живеле или живе у индустријској ери.¹⁸

„Једна од карактеристика деценија које долазе је прелазак великог броја послова из фабрика и канцеларија у домове радника и службеника. Они ће своје радне обавезе све више извршавати у свом стану, који се претвара у једну електронску јединицу повезану са централним радним местом, са фабриком и канцеларијом. Већ сада, нарочито у неким „апстрактним” делатностима „духовног” рада, као и у неким веома модерним фабрикама, 35 до 50 одсто радне снаге може да ради код куће, ако се изабере таква организација рада. Многи могу да раде неколико дана код куће, а неколико у канцеларији и предузећу. Скок цена енергије, односно превоза радника од места становања до радног места, а под условом развоја комуникација, система веза и мини компјутера наговештава да ће у једном моменту бити јефтиније поставити електронску јединицу у станове радника него их свакодневно превозити од фабрике. Телекомуникације ће тако заменити дуго, заморно и скупо путовање”.¹⁹

Дакле, систем рада код куће радника, као реално економско-социјална и правна категорија има доста дугу прошлост, садашњост и догледну будућност. Додајмо још да је овај систем, већ и због своје расутости, примењив само тамо где се поуздано може мерити његов учинак, а рентабилан је нарочито у малосеријском раду, производњи артикала код којих је велико учешће људског рада и оних где је цена посебно висока ако су ручно произведени. Све су то и одлике горе изложеног појма „мала привреда” због чега је и могуће рад код куће радника третирати као њен сегмент. С друге стране овај систем се не сме дозволити за обављање послова опасних по живот

¹⁷ Види законе о радним односима: БиХ, Сл. лист, бр. 4/84, чл. 106; Црне Горе, Сл. лист, бр. 27/85, чл. 129—132; Хрватске, Нар. новине, бр. 40/82, чл. 118—120; Македоније, Сл. весник, бр. 45/77, чл. 132—135; Словеније, Урални лист, бр. 24/83, чл. 191—193; Србије, Сл. гласник, бр. 37/86, чл. 135—139; Војводине, Сл. лист, бр. 22/81, чл. 126—129 и Косова, Сл. лист, бр. 24/84, чл. 126—130.

¹⁸ О америчким гледањима на будућност система рада код куће радника види у чланку Богдана Дечермића: *Трећи талас цивилизације*, објављеном у Борби од 3—4. I 1981, стр. 7.

¹⁹ Извор као под 18.

или здравље радника код куће, чланова његове породице или околине, ако се те опасности не могу отклонити мерама и средствима заштите на раду.

У закључку, а ради сигурнијег препознавања, исправнијег правног регулисања и спешније и обилатије примене рада код куће радника само неколико констатација и сугестија:

— под појмом „радник код куће” треба разумети свако, али и само оно лице које за организацију, односно послодавца лично и континуирано (као своје главно занимање — професију) обавља рад, код своје куће или на другом месту које му није одређено од послодавца или диктирано природом посла, средствима за рад добијеним од послодавца или сопственим и са правом на лични доходак и друга права којима је основ или услов радни однос;

— радник код куће као и сваки други ради за организацију, односно послодавца, за разлику од занатлије (макар он изузетно пружао услуге и у својој кући) који ради за свој рачун, у своје име и на свој ризик. Исто тако радник код куће се радом за организацију, односно послодавца бави као својим главним (професионалним) занимањем за разлику од лица које се бави домаћом или кућном радношћу као споредним или додатним занимањем и извором прихода уз неко друго главно;

— на раднике код куће, *mutatis mutandis*, применити целокупну радноправну регулативу као и на друге раднике изузимајући само решења инкомпатибилна перманентној дислокацији њихових радних места, и то у оквиру целе земље;

— организовање рада код куће радника дозволити како организацијама, тако и носиоцима самосталног личног рада средствима у својини грађана (послодавцима), а запошљавање по том систему свим лицима која за такав рад испуњавају услове утврђене важећом регулативом;

— радно време радника код куће (дневно, седмично и годишње) регулисати посредно путем упоређивања количине и квалитета њиховог рада са оним кога остварују истоврсне категорије радника запослених у радним просторијама организације, односно послодавца и за исто радно време;

— и ову категорију радника подвргнути контроли инспекције рада, и то појачаној, а због горе поменутих недостатака система рада код куће радника.

QUELQUES POSSIBILITÉS INSUFFISAMMENT UTILISÉES POUR
L'EMBAUCHAGE ET LE SECTEUR PRIVÉ

— Résumé —

En abordant à la problématique exposée sous ce titre l'auteur constate que le chômage en masse est trop longtemps présent et en majorité le chômage des jeunes et des qualifiés et que c'est un des plus graves problèmes économiques sociaux, politiques et moraux de la société yougoslave.

Au cours de la période de 1952 — 1985 le chômage grandissait selon le moyen taux annuel de 10,3%. La situation diffère essentiellement selon les républiques, c'est-à-dire selon les provinces autonomes et il varie de l'énorme chômage à Kosovo (31,1) jusqu'à l'embauchage complet en Slovaquie (1,8) en 1985. Parmi les chômeurs ce sont les femmes qui ont l'avantage (55,6%), puis les jeunes ouvriers au-dessous de 30 ans (78%), les ouvriers spécialistes (56%) et les personnes qui attendent leur premier emploi (71,1%). Les causes de cet état sont nombreuses et complexes. En premier lieu c'est la mauvaise politique de longue durée vers le village et les ruraux, les investissements inexacts et l'état démographique, surtout à Kosovo.

Le secteur privé, conçu d'une manière précise dans le programme de la stabilisation économique de longue durée et particulièrement le système du travail domestique comme segment du secteur privé, peuvent significativement atténuer le chômage.

Les futurologues américains prévoient que dans les décennies qui suivent de 35 à 50 pour cent des ouvriers travailleront chez eux. La hausse des prix de l'énergie c'est-à-dire le transport des ouvriers de chez eux à la fabrique, sous la condition du développement des communications, du système des relations et des mini-calculatrices, présage que dans un moment, une telle organisation du travail sera moins coûteuse que l'existante.

